

Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen yhteiskunnallisesta vastuusta¹

Tuija Kotiranta: *YTT, kehittämisspäällikkö, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos*
tuija.kotiranta@thl.fi

Janus vol. 17 (1) 2009, 51-54

"Yhteiskuntatieteet ovat kuin koristepersiljaa. Ne kelpaavat juhlapuheisiin, mutta muuten niistä ei olla kiinnostuneita." Näin totesi akateemiaprofessori Marjatta Hietala lehtiutisoinnin (Korpimo 2005) mukaan Tampereen yliopistossa Jane ja Aatos Erkon säätiön viisivuotisen nimikkoprofessorin tiedotustilaisuudessa. Yliopiston kerrottiin "riemuitsevan" professorista sen vuoksi, että se sijoittui humanistis-yhteiskuntatieteelliselle alueelle. Kansleri Jorma Sipilän kuvataan uutisessa laskeneen, että Tampereen yliopiston silloisesta 17 lahjaprofessorista vain viisi ja puoli edusti muuta kuin lääketiedettä.

Olen työskennellyt vuoden 2009 alusta Terveiden ja hyvinvoinnin laitos -nimisessä organisaatiossa, jonka yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tulevaisuuden suuntaviivoista en osaa sanoa vielä juuri mitään. Sektoritutkimuksen asemaa on Suomessa uudelleen muotoiltu jo joitakin vuosia. Käynnissä on myös yhä enemmän kritisoitu niin kutsuttu tuottavuusohjelma, mikä tarkoittaa suomeksi sitä, että "väkeä" vähennetään erilaisin tavoin.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos syntyi liittämällä yhteen Kansanterveyslaitos (KTL) ja Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus eli Stakes. Stakesin vappuna 2008 eläkkeelle jäänyt pääjohtaja Vappu Taipale korosti usein julkisissa kannanotoissaan yhteiskunnallisesti ja yhteiskuntapoliittisesti relevantin tutkimuksen tekemisen olevan Stakesin tehtävä. Tein väitöskirjani Aktivoinnin paradoksit osin virkatyönä. En olisi voinut kasvattaa virkatyönä koristepersiljaa. En

olisi saanut lupaa tehdä tutkimusta vaikkapa siitä, miten italialaisten ja suomalaisten jalkapallofanien kannustuslaulut eroavat toisistaan; siitä on tekeillä väitöskirja eräässä yliopistossa. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksella väiteltiin taannoin suuresti kiitetyssä tutkimuksessa myös siitä, millaista on istua taksissa, erityisesti sen takapenkillä.

Kiinnostuin työn ja sosiaalityön suhteesta, kun tein työkyvyn arviointi- ja kuntoutustutkimustyötä Kuntoutussäätiössä 1980-luvun alkupuolella. Siellä tehtiin ihmisille (toivottavasti ihmisten kanssa) hienoja kuntoutussuunnitelmia. Jäin kuumaisesti miettimään, toteutuivatko suunnitelmat. Miten ihmisten kävi? Toimivatko palvelujärjestelmät niin oivallisesti, kuin me kuntoutussuunnitelmista suositelimme? Tämän vuoksi minusta tuli arviointitutkija. Arviointitutkijan tehtävänä on sanoa edes jotakin siitä, mitä asioille pitää tehdä ja miten jatkossa tulisi toimia. Arviointitutkijan tehtävänä on pattonilaisittain ajatellen (Michael Quinn Patton on yksi merkittävimmistä elossa olevista arviointiguruista) myös varmistua - tai ainakin tehdä parhaansa sen eteen - että tutkimuksen tuloksia myös käytettäisiin. Niitä ei pitäisi laittaa vain siihen kuuluisaan Ö-mappiin tai hyllyyn pölyttymään. Arviointitutkijan eettinen velvoite on pyrkiä ensinnäkin tiedottamaan tutkimuksensa tuloksista. Toiseksi hänen tulee pyrkiä varmistumaan siitä, että tuloksia ei tulkita ja käytetä tulosten vastaisesti.

Joskus myös ajoitus voi onnistua. Kun kiinnostuin vuonna 1997 aktivoinnista tutkimusaiheena,

väitti eräs ohjaajaksi tarjoutunut professori, ettei hän kyllä näe aiheella olevan mitään yhteiskunnallista merkitystä. Minä näin silloin, ja yhä enenevästi sen jälkeen, aihepiirin olevan yksi keskeisistä yhteiskuntapolitiikan kiistakysymyksistä.² Aktivointi nousi uutisotsikoihin vuoden 2008 lopulla taas kerran, kun Sosiaaliturvaa uudistamaan asetetun SATA -komitean ehdotuksia alkoi vuotaa (eli niitä alettiin vuodattaa) julkisuuteen (esim. Pohjanpalo 2008). Aktivointia koskevien tutkimustulosten muotoilu poliittisiksi kannanotoiksi ei kuitenkaan ole yksinkertainen tehtävä. Aktivointilainsäädännön uudistuksia valmisteleva virkamiehistö kysyy "toisin" kuin tutkija. Hallinto kysyy yksinkertaisia selkeitä ohjeita ja toimenpidesuosituksia asioista, joista niitä ei voi antaa. Aktivointi on ristiriitainen ja monisyinen ilmiö, se on sitä jo sanana. Kuka voi olla toisen aktivoija? Sekin on toki mahdollista, mutta aktivoitumisen tukeminen ei ole helppoa eikä yksinkertaista; se ei ole sitä ihmisen prosessina, eikä ammatillisena työnä.

Mistä tutkimuksen sitten pitäisi vastata?

Ennen kuin pyrin vastaamaan hieman maailmaa syleilevän pääotsikkoni kysymykseen, kysyn kaipaammin, mihin sosiaalipolitiikan ja siihen Suomessa edelleenkin melko kiinteästi kytkeytyvän sosiaalityön tutkimuksen tulisi vastata. Edesmennyt Turun yliopiston sosiaalipolitiikan professori Kari Salavuo kertoi kerran kirjoittaneensa "suorastaan raivokkaasti" lausuntoa Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan professorin viranhakijoista. Miksi raivokkaasti? Siksi, että Helsingissä olisi myös sosiaalipolitiikan laitos, eikä vain kaksi sosiologian laitosta, perusteli hän. Hän ei onnistunut pyrkimyksessään. Minun nähdäkseni sosiaalipolitiikan - tai kuten nykyään osassa yliopistoista mieluummin sanotaan yhteiskuntapolitiikan - ja sosiologian tutkimuksella on se ero, että politiikan tutkimus on politiikkatieteellistä tutkimusta, tutkimusta hyvästä politiikasta. Siinä on normatiivinen lataus (ks. myös Hellsten 1993), jolta so-

siologia voi säästää itseään. Sosiologi voi pestä kätensä³. Sosiaalipoliittinen tutkimus on eräässä mielessä aina arvioivaa tutkimusta tai ainakin sitä voi niin lukea, sanoi puolestaan kerran Hanne Laitinen.

Miten ajattelevat yhteiskunnallisesti orientoituneet filosofit? Jyväskylän yliopistossa on aloittanut noin vuoden välein työnsä kaksi uutta filosofian professoria. Lokakuussa 2007 kysyi käytännöllisen filosofian uusi professori Sami Pihlström virkaanastujaisesityksessään itseltään ja kuulijoiltaan: "Onko etiikka tieteenä mahdollinen?" Hän pohti sitä, soveltuuko etiikka edes akateemisen tutkimuksen alaksi. Vastaus oli varauksellinen "ehkä". Pihlström myös halusi ilmaista sympatiaansa sille filosofian historian perinteelle, jonka mukaan käytännöllinen filosofia ja käytännöllinen järki ovat ensisijaisia teoreettiseen nähden. (Pihlström 2007.)

Vuotta myöhemmin lokakuussa 2008 esitti teoreettisen filosofian uusi professori Mikko Yrjönsuuri filosofien erityiseksi velvollisuudeksi osallistumisen "intellektuaaliseen kansalaiskeskusteluun". Yrjönsuuri katsoi, että kuten meteorologeilla ja muilla ilmastontutkijoilla on suoranainen velvollisuus osallistua julkiseen keskusteluun ilmastomuutoksesta, niin filosofeilla on velvollisuus ottaa kantaa "varsin moniinkin keskusteluihin". Yrjönsuuri ehdottaa filosofille hieman ulkopuolista katsetta ja sen ihmettelmistä, mihin "kaikella hyörinällä oikein pyritään". (Yrjönsuuri 2008.)

En muista kuulleen yhteiskuntapolitiikan tutkijoiden tai sosiologien korostaneen vastaavaa. Onko niin, että Antti Kasvion jo vuonna 1994 kirpeästi kritisoima sosiologia on tehnyt sen, mitä Kasvio aikanaan totesi:

"Sosiologia jää joukoksi teoriadiskursseja, jotka elävät akateemisen maailman sisällä omaa itsenäistä elämäänsä (yhtenä akateemisen maailman meritoitumisen kanavana), mutta

vailla varsinaista yhteyttä ulkopuolella olevaan yhteiskuntaan...” (Kasvio 1994, 127).

Raili Haaki ja Mikko Mäntysaari selvittivät pari vuotta sitten suomalaisen sosiaalityön väitöskirjatutkimuksen aiheita, menetelmiä ja teorioita. He hämmästelivät tulostensa pohjalta, miten vähän tutkimusta oli tehty köyhyydestä, työttömyydestä, päihteistä ja toimeentulotuen asiakkuudesta. Etiikasta, moraalikysymyksistä ja arvoista ei löytynyt vuosien 1982 - 2006 ajalta lainkaan tutkimusta. He epäilevät, että tulosten hyödyntämistä heikentää edelleen se, että tutkittavat aineistot ovat yleensä olleet ”lyhyellä aikavälillä havainnoituja yksittäistapauksia”, ja tästä syystä tutkimusten johtopäätökset ovat ”vain heikkoja signaaleja heikompiosaisten yhteiskunnan jäsenten elinolojen parantamisen kannalta”. (Mäntysaari & Haaki 2007.)

Palaan takaisin edellä Mikko Yrjönsuuren mainitsemaan ”hieman ulkopuoliseen katseeseen”. Koin väitöskirjatutkimusta tehdessäni tärkeäksi ”olla ulkopuolinen” ja korostin sitä aika naivistikin. Toisaalta koen tutkimuksen tarkoituksiksi kuitenkin jonkin sellaisen sanomisen, jota ei yleensä sanota ääneen. Mutta silloin, kun kyse ei ole helpoista asioista, ei niitä saa sellaisiksi väittää. Filosofin Georg Henrik von Wright (2001/1963) on todennut, että hyvä on merkitykseltään epämääräinen ja moniselitteinen käsite ja tämä on hyvän käsitteen etu, ei haitta. Teknisen hyvän käsite on hyvän toimimisen, hyvän toiminnan loogiikkaa, ja tällöin hyvän vastakohtia ovat huono tai paha. Mutta näin yksinkertainen hyvän käsite ei riitä, kun kyse on vaikkapa ihmisten kanssa tehtävästä vuorovaikutustyöstä, esimerkiksi sosiaalityöstä tai aktiivoinnista. Tällöin olennaista on tarkoituksiperän kannalta hyvä, tuottaako toiminta hyvää. Näin ollen ei ole mahdollista antaa ohjeita esimerkiksi tempukokoelmista, mitä usein tunnutaan odottavan⁴. Luova toiminta eri muodoissaan on luonteeltaan erilaista.

En siis väitä, että tutkimuksen, ei edes sovelta- vaksi tarkoitettua, pitäisi olla antamassa helppoja käytännön ohjeita. Tutkimuksen tavoite ei ole mallintaa, ei kaivaa esiin hyviä käytäntöjä (tai käytänteitä). Yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen tulisi kuitenkin olla herkkä katsomaan sitä, mitä ympäröivässä maailmassa tapahtuu, sen tulisi pystyä seulomaan yhteiskunnallisesti merkittäviä tutkimusaiheita, jopa ennakoimaan tulevaa kehitystä. Minervan pöllön viisauttakin tarvitaan. Ennen kaikkea tutkimuksen olisi kuitenkin oltava varuillaan silloin, kun ilmiöiden ymmärtämistä hämmästellään väärillä käsitteillä. Kun esimerkiksi työttömyys, joka on poliittinen kysymys, sekoi- tetaan kuntoutustarpeeseen, ollaan vaarallisella tiellä. Toisena esimerkkinä voidaan nähdä sanan sosiaalinen tai sosiaali- korvaaminen aina kun voidaan hyvinvoinnilla. Tämä näkyy vaikkapa uuden työntekijän nimessä.

Viitteet

¹ Puheenvuoro perustuu osin Jyväskylän yliopis- tossa 9.5.2008 tarkastetun Aktiivoinnin paradok- sit -nimisen väitöskirjan lectionon.

² Jorma Hänninen luonnehti Januksessa (3/2008) aihepiiriä sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön jatkuvas- ti hehkuvaksi ytimeksi eli ”mitä tehdään ihmisten kanssa, jotka eivät pysy kelkassa”.

³ Arviointitutkimuskirjallisuudessa puhutaan usein käsien liikaamisesta tai ”sorkista savessa”.

⁴ Ilahduin kovasti, kun sain sosiaalityön ”grand old damelta” Marjatta Eskolalta kesällä kirjeen, jossa hän totesi, että oli hyvä, kun vältin tutkimukses- sani luomasta mallia. Mallit johtavat helposti me- kaaniseen jäljittelyyn ja ”sosiaalityön historia on täynnä oikean sosiaalityön harharetkiä”.

Kirjallisuus

Hellsten, Katri (1993) Vaivashoidosta hyvin- vointivaltion kriisiin. Hyvinvointivaltiokehitys ja sosiaaliturvajärjestelmän muotoutuminen Suo- messa. Helsingin yliopisto. Sosiaalipolitiikan lai- tos. Tutkimuksia 2/1993.

Hänninen, Jorma (2008) Aktiivointikeskuste- lun runsaudensarvi. Kirja-arvio teoksesta Tuija

Kotiranta: Aktivoinnin paradoksit. *Janus* 16 (3), 259-261.

Kasvio, Antti (1994) Keskusteluun sosiologian uudistumisesta. *Sosiologia* 31 (2), 125-129.

Mäntysaari, Mikko & Haaki, Raili (2007) Suomalainen sosiaalityön väitöskirjatutkimus vuosina 1982–2006. *Janus* 15 (4), 357-366.

Pihlström, Sami (2007) Onko etiikka tieteenä mahdollinen. Virkaanastujaisesitys Jyväskylän yliopistossa 17.10.2007. Teksti saatu tekijältä.

Korpimo, Ritva (2005) Tampereen yliopisto sai viisivuotisen Erkko-professorin. *Helsingin Sanomat* 11.6.2005.

Pohjanpalo, Olli (2008) Sata-komitea yrittää aktivoida työttömät. *Helsingin Sanomat* 8.11.2008.

Yrjönsuuri, Mikko (2008) Yhteiskunnallinen vaikuttavuus filosofiassa. Virkaanastujaisesitys Jyväskylän yliopistossa. *Tiedote* 1.10.2008.

von Wright, Georg Henrik (2001) Hyvän muunnelmat. Suomentanut Vesa Oittinen. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Otava. (Alkuperäisteos *The Varieties of Goodness* ilmestyi vuonna 1963.)